

ETNOGRAFSKA OPRAVDANOST MUZEJSKIH POSTAVA U MUZEJU "STARO SELO" U KUMROVCU

DUNJA ŠARIĆ

Od 1979. godine stara jezgra naselja Kumrovec pretvorena je u veliko gradilište u kojem su vrlo zahtjevni raznovrsni poslovi okupili čitav niz stručnjaka pojedinih znanstvenih grana. U doba osjetljivih političkih konotacija samo su dvije mlade etnologinje, Branka Lovrić i Dunja Šarić, svojom snažnom voljom i iskušenjem na radu tako velikog projekta, diskretno rušile pedesetogodišnje prepreke, ne podilazeći lažno nametanim savjetima na uštrb vjerodostojnosti svoje struke. Usporedo s građevinskim, restauratorskim, hortikulturnim i inim radovima, valjalo je znanstveno obraditi etnografska ispitivanja na terenu, scenarijima obuhvatiti četrnaest objekata, obavljati otkupe eksponata, te surađivati s prisutnim i vanjskim stručnim suradnicima. Veliko olakšanje u tako kompleksnom radu bile su već neke zacrtane smjernice profesorice Marijane Gušić, od koje je i potekla zamisao obnove Kumrovca u etno-muzej, jednostavnog naziva "Staro selo".

U tom interdisciplinarnom projektu na površini od 12.640 m² strogo se vodilo računa o zadovoljenju nekoliko relevantnih kriterija koji će "Starom selu" dati prepoznatljivost i osobnost s obzirom na druge muzeje na otvorenom u Europi i svijetu. Valjalo je dakle:

1. Sačuvati izvornost ambijentalnog prostora obnovom objekata isključivo na svojim starim temeljima, bez unošenja novih ili tuđih elemenata u taj zaštićeni prostor.

2. Koliko je moguće, (kazivanjima ispitanika, starim fotografijama, katastarskim kartama) što više zadržati izvorne graditeljske karakteristike objekata.

3. Uporaba i konzervacija starih, još upotrebljivih elemenata, te ugrađivanje ili postavljanje novih koji materijalom, funkcijom i oblikom odviše ne odstupaju od autentičnih.

4. Uvođenje novih elemenata samo ondje gdje to nužnost zahtijeva (simuliranje zemljanih podova u objektima, omazivanje kuća fasadnim bojama, oblaganje glavne ceste granitnim kockama, uređenje staza u selu).

5. Sačuvati autentičnost sela:

a) Zadržavanjem domaćega stanovništva, interpolacijom novo izgrađenih stambenih objekata i uređenjem starih, postojećih, ne odstupajući pri tome od tradicijskih graditeljskih zakonitosti ovoga podneblja. Upravo je time Muzej dobio i novu muzejsku dimenziju kojom se razbija statičnost stalnih muzejskih postava u oživljenu, stvarnu prezentaciju ruralnog načina života.

b) Obnovom autohtone hortikulture i agrarije.

c) Držanjem domaćih životinja uz slobodno kretanje peradi, a ostalih pod nadzorom.

d) Znanstvenim pristupom osmisliti i realizirati stalne muzejske ekspozicije u objektima.

Tijekom narednih godina brzina radova nije posustajala već je rekonstrukcijom i restauracijom objekata, okućnica i interijera, od naslućivanih orisa sela iz prijelaza 19. u 20. stoljeće, izgrađen prvi muzej in situ u Republici Hrvatskoj.

Slijedeći suvremene muzeološke tendencije, kustosi su napravili još 1990. g. "Projekt marketing koncepcije razvoja "Starog sela" Kumrovec" bazirajući ga na kulturno-povijesnim spomenicima Kumrovca i okolice kao turističke destinacije, revitalizacijom starih obrta putem škola i tečajeva, iznajmljivanjem pojedinih objekata privatnicima strukovno prikladnim muzeološkoj koncepciji muzeja na otvorenom.

Tako se već niz godina učvršćuje, a i proširuje suradnja s nekolicinom majstora starih pučkih obrtničkih vještina i to u samim postavima, na dobro pripremljenim eksponatima. Pred posjetiteljima demonstriraju izradbu lončarskih proizvoda, drvenih dječjih igračaka i svirala, kovačkih artefakata, pa i potkivanja konja kao možda najveću atrakciju za mladi naraštaj posjetitelja. Tkalja, tekstilna umjetnica iz Zagreba, u samom postavu na tkalačkom stanu iz prirodnog materijala tka odjevne predmete modernih kreacija s folklornim elementima, sjedinjujući tradiciju i suvremenost, koja je uostalom i prisutna u svim segmentima rada u ovome Muzeju.

Njegujući tradicijska stremljenja nije zaobiden ni originalni zagorski suvenir, od replika eksponata i objekata, a svaki objekt i jest eksponat par excellence, do raznih figurica simpatično grotesknih lica, dakle suvenira radenih iz prirodnih materijala:

nepečene gline, keramike, tekstila, drveta i metala.

Premda su u obnovi sela najprimarniji zadaci bili revitalizacija autohtonoga ruralnog graditeljstva i tradicijskog načina života, u etnografskoj prezentaciji interijera etnologinjama nije bila nakana postaviti izložbe identičnim slijedom kućnih navika Kumrovčana na prijelazu stoljeća.

U četrnaest stalnih etnografskih ekspozicija pokušale smo sistematizirati najosnovnije djelatnosti i običaje seoske tradicijske kulture sutlanske regije i Hrvatskog zagorja uopće.

Prvi etnografski postav uredila je prof. Gušić, tada direktorica Etnografskog muzeja u Zagrebu, još 1952. g. u desnom i središnjem dijelu dvoobiteljske zidane kuće u kojoj je rođen Josip Broz. Prikazujući stambeni ambijent mnogočlane obitelji Broz, dvije je sobe i zajedničku zadružnu kuhinju namjestila pokuštvom i ostalim kućnim inventarom u istom rasporedu koji je bio uobičajen na prijelomu stoljeća u mnogim zagorskim kućama.

Ovaj je muzejski postav, uz manje dopune svoj izgled zadržao do danas.

Uz kuću je rekonstruirana i staja većih dimenzija, na starim temeljima. Radovi su započeli 1979. g., a godinu dana kasnije, netom po završetku radova, ureden je i dvoetažni interijer. U svih sedam prostorija razmještanjem eksponata prikupljenih otkupom i poklonima, prema scenariju je prikazano poljodjelstvo, ratarske sprave i orude većega seoskog gospodarstva jedne zadružne obitelji.

Kao većina zagorskih sela kroz koje je vodila blatna i prašjava cesta do susjednih mjesta ili značajnijih odredišta i Kumrovec je imao svoga kovača čiji je obrt u to doba bio vrlo cijenjen, a statusni položaj njegove obitelji znatno se razlikovao od ostalih mještana u selu koji su se bavili isključivo poljodjelstvom. Kumrovečka je cesta nekada bila najkraći put koji je Zagreb povezivao s Ptujem i dalje s Austrijom i Njemačkom, tu su bili dvorci i kurije domicilnog plemstva, a mnogobrojni putnici ovdje su našli odmorište za potkivanje svojih umornih i znojnih konja. Kovačnica je otkupljena 1959. g. sa svojim originalnim inventarom, dok je 1983. g. zgradica sanirana i prilagođena muzejskom izlaganju.

Na istoj je okućnici rekonstruirana stambena zgrada kovača u kojoj je 1985. g. smještena i stalna izložba "Stan kovačke obitelji", a nedaleko je i gospodarska zgrada u čijem je prizemlju, iste godine, eksponatima i fotografijama snimljenima na terenu, ureden postav "Potkivanje konja".

Cijeli taj kompleks s velikom pozornošću obilaze posjetitelji, naročito mladi, jer često iz daljine čuju udarce čekića o nakovanj, osjećaju miris rasplamsane kovačke vatre, a žuljevite i snažne ruke majstora kovača prenose izletničku atmosferu u neko prošlo vrijeme.

Nasuprot kovačnici uređena je zadružna cjelina sa svim objektima kakvi su tu oduvijek stajali, sve do razdiobe posljednje zadružne obitelji u Kumrovcu, 20-ih godina ovoga stoljeća.

U nekadašnjoj "glavnoj kući" u kojoj su obitavali svi članovi obitelji postavljena je

1988. g. izložba "Od konoplje do platna" sa spravama, alatkama, stabljikama konoplje i lana, pripremljenim nitima za tkanje, te istkanim tekstilijama i narodnim nošnjama. U istom prostoru za ljetnih mjeseci dolazi tkalja koja vještim prebiranjem ladice preko nategnutih niti na tkalačkom stanu stvara prelijepe dekorativne tkanine, koje kasnije oblikuje u atraktivne odjevne predmete.

Uz tu izložbu smještena je i omanja katnica s dvije prostorije u razizemlju koje su nekada koristili svi članovi velike obitelji i to kao ostavu i vinski podrum, jer ova zadruga nije posjedovala kućicu, "kleticu" u vinogradu na jednom od obližnjih brežuljaka. Na katu su tri sobice koje su isključivo za noćenje koristile mlade djevojke, već stasale za udaju, kako bi se noću odvojile od starijih članova obitelji koji su zajedno spavali u najvećoj prostoriji glavne kuće. U zadruzi je bilo mladih bračnih parova koji su samo za spavanje i držanje osobne svojine od zadružnog starješine dobivali po jednu sobicu, ali samo na nekoliko godina dok su same izgradile novu kuću, te započele zaseban život. Ova muzejska ekspozicija, uređena 1982. g. pod nazivom "Život mladog bračnog para", u svojim skromnim, zimi negrijanim odajama, odiše toplinom i intimom prostora, pa često iznudaže kod mnogih posjetitelja pokoji uzdah kao žal za nekim prošlim vremenom.

U istoj prostornoj cjelini tematski se nadovezuje tako logična, prirodna, a u prikazivanju načina života i obvezatna "Zagorska svadba".

U drvenoj prizemnici omazanoj galicom sve odiše na miomirise iz krušne peći, od

pečenih svadbenih pogača i slastica do od starine uvriježenog odojka s raspucalom hrskavom kožicom. U tom skućenom prostoru gotovo da čujemo veseli ritam bisernice, violine i snažnoga basa. Ovom se izložbom 1985. gotovo u detalje pokušalo dočarati ugodaj kuće u kojoj se odvija svadba, od okićenih prostorija, složenih stolova s bogato opremljenim raznovrsnom jelima, koja su briljantno odljevena u gipsu. Tu je i mladenka i njezina oprema i miraz koji donosi u novi dom.

U devet jeseni ovdje se uistinu vjenčalo devet mladih parova po starim zagorskim regulama, u originalnim svadbenim nošnjama ovoga kraja, posuđenim iz fundusa našega muzeja. Za svadbenim stolom u stalnom postavu snimljeno je bezbroj fotografija i video-vrpce mladenaca, koji su svoje DA odlučili ozakoniti na specifičan način, uz mnoštvo publike, televizijskih kamera, novinarskih izvještavanja i reportaža u tisku.

Ova kulturna manifestacija postala je već tradicijom i prepoznatljiva je za muzej "Staro selo". Tom prigodom dolazi općinski matičar koji u jednom od prostora u muzeju obavlja vjenčanje mladenaca, a KUD "Antun Mihanović" iz Klanjca svake godine izvodi izvorne dijelove zagorske svadbe ispitane na terenu, uz mnoštvo pošalica i pjesama kojima uveseljavaju svatove i brojne posjetitelje.

U najstarijem dijelu Kumrovca, nešto dislociranom od glavne ceste, restaurirana su četiri objekta još 1977./78. g. ali bez unošenja muzejskih sadržaja u interijere. Tek nakon detaljno obavljenih znanstvenih ispitivanja i gotovo iscrpljujućih obilazaka

terena radi otkupa eksponata, započelo je postavljanje izložbi prema već napisanim scenarijima. Tako je 1982. g. ureden interijer prizemne brvnare s prikazom primitivnog poljodjelstva na brežuljkastom zemljištu, dokumentarnim foto-materijalima i eksponatima otkupljenim za terenskih istraživanja. Dakle, u izložbi "Od zrna do pogače" izložene su naprave i alatke za obrađivanje zemlje, a tu su i posude za spremanje sjemenja i plodova. Opremljena je i kuhinja, u svakoj kući iste konstrukcije s kamenim zidovima i zaobljenim svodom, te obvezatnim vratima koja vode u voćnjak.

Vjerno izvedenim odljevima kaša, pogača i kruhova, osnovne hrane zagorskoga kmeta, etnografskom je obradom opravdan i sam naziv toga stalnog postava.

Uz kuću dominira velika staja, uređena iste godine, a koristi kao privremeni depo za veće eksponate. Iako današnja funkcija objekta nije primjerena izložbenoj namjeni, cijeli rekonstruirani kompleks s kuku-ružarom, svinjcem, prostorom za bacanje gnoja i starim voćnjakom uz koji vijugavo teče potok Škrnik, čitava ta cjelina gotovo je idiličan odraz autentičnog stanja ovoga prostornog ambijenta s početka stoljeća.

Drvenim mostićem nadsvođenim preko seoskog potoka koji se krivudajući selom slijeva u nedaleku rijeku Sutlu, dolazi se do sklopa zgrada koje su nekada tvorile skladnu zadružnu cjelinu s većim dvorištem kojim je pozadinu zatvarala velika zadružna staja. Među inim objektima tu je i nevelika katnica s podzidanim podrumom, nekoć korištena za noćenje mladih bračnih parova. Godine 1987. njezina je funkcionalna

namjena tematski prilagodena muzejskoj ekspoziciji. Poglede plijeni vinski podrum, naročito manja preša i sav potreban inventar oko prerade vina. U dvije prostorije na katu, prikazan je pomoću izloženih naprava i fotografija proces dobivanja vina, rakije i jabukovače, pića karakterističnih za područje sutlanske regije, pa i cijeloga Zagorja.

U neposrednoj blizini nalazi se, prema mnogim mišljenjima, najromantičnija drvena zgradica na čijem se glavnom pročelju pruža natkriven hodnik, "ganjčec" ograđen jednostavnim otesanim daskama. Stakla malenih prozora oslikana su crvenim stiliziranim srcima s licitarskom ornamentikom.

Unutrašnjost te ubave kućice, rekonstruirana bez pregradnih zidova, neprijeporno je nametnula postav kakav joj i dolikuje. "Licitari - medičarski i svjećarski obrt", složena 1989. g. vrlo je živopisna muzejska ekspozicija s postavljenim improviziranim prodajnim mjestom na kojem su naslagane sve vrste licitarskih i svjećarskih proizvoda, bez kojih su i danas nezamisliva seoska proštenja i sajmovi. Šarenilo i tradicijska izvornost licitarskih artefakata naše narodne kulture danas sve više potiskuju industrijski plastični proizvodi, lišeni draži, originalnosti i ljepote toliko nam prisnih licitara. Stoga nam je nakana ovim stalnim postavom barem djelomice sačuvati sjećanje na vjekovnu opstojnost licitarskog obrta u Hrvatskom zagorju.

"Izrada drvenih dječjih igračaka i pučkih svirala" naziv je stalnog postava koji svojom osobnošću i jednostavnošću izradbe svakako upotpunjuje bogatu kulturno-povijesnu baštinu zagorskoga krajobraza.

Jednoprostorna kućica jedini je objekt u "Starom selu" koji je rekonstruiran izvornim graditeljskim materijalom, stoga je osim atraktivno uredenog interijera, 1986. g., i sama poseban eksponat, možda samo stručnjacima prepoznatljivim osobitostima. Taj stoljećima njegovan kućni obrt mnogih zadružnih obitelji koje su poput majstora licitara svoje frulice, ptičice, tamburice, kolijevke i dr. djeci uvijek tako privlačne, i prodavali na sajmene dane i blagdane.

U "Staro selo" sve rjeđe navraća majstor "žveglar" koji se na ovom području jedini još bavi ovom starom djelatnošću. Kad se ukaže prilika da u samom postavu, ispunjenom raznobojnim artefaktima, oblikuje igračke i svirale iz mekanog drveta, nažalost ih ukrašava industrijskim bojama i flomasterima s kojima umanjuje nasljedenu vrednotu toga drevnog obrta.

U kući s pročeljem koje gleda na prostrano veliko zadružno dvorište, postavljena je 1981. g. izložba "Lončarstvo". U pet manjih prostorija s oskudnim pokušajima, tematski je prikazano domaće lončarstvo, jedna od djelatnosti koja je bila značajna za mnoga zagorska sela. Izložbom su obuhvaćeni najkarakterističniji lončarski proizvodi, a fotografijama je prikazan postupak izradbe, od kopanja zemlje, rada na nožnom lončarskom kolu do pečenja posuda u posebno izgrađenim pećima na okućnici. U maloj radionici naš suradnik, mladi lončar koji je u Školi za primijenjenu umjetnost naučio raditi na električnom kolu, dok ga je djed, također lončar, učio kući na nožnom kolu. U ovom postavu on demonstrira stvaranje posude od grude zemlje do finalnog proizvoda. U kućnom

ambijentu velike zadružne katnice, pažljivo je inkorporiran namještaj izraden po uzoru na eksponate ruralnoga mobilijara, s posebnom namjenom izložbeno-ugostiteljskog karaktera. U podrumu je, naime, uređena "Zagorska kljet", restaurant koji privlači bogatom ponudom izvorne zagorske kuhinje i dobre kapljice. Na katu u "Ambijentu zagorske obitelji" drugi je dio restauranta koji sve češće zadržava goste u toplom ambijentu kućnog ugodaja.

Za povremene izložbe restaurirana je veća kamena prizemnica s interijerom idealnim za galerijske potrebe. Taj prostor pogodan je za otvaranje programskih izložbi kustosa, a naročito je atraktivan eminentnim umjetnicima svih provenijencija za povremene izložbe kojima obogaćujemo kulturnu ponudu našega muzeja.

Danas, deset godina nakon završetka radova na rekonstrukciji i uređenja "Starog sela" u muzej na otvorenom, stvoreni su i svi preduvjeti za moderan znanstveni interdisciplinarni pristup rada kakav je uvriježen u svjetskoj muzeološkoj praksi takve vrste muzeja. Imperativ je etnologinja čuvati bogatu baštinu Hrvatskog zagorja kao entitet vjekovne opstojnosti hrvatskog naroda.

Literatura:

1. Gušić, Marijana. *Program uređenja Starog sela Kumrovec*, Etnološki zavod JAZU, Zagreb, 1973.
2. Gušić, Marijana. *Katalog Kumrovec*, JAZU, Zagreb, 1962.
3. Jurić, V., Šprem, B., Šarić, D., Nakić, M. *Projekt marketing koncepcije razvoja Starog sela Kumrovec*, Kumrovec, 1990.
4. Šarić, Dunja; Šprem, Branka. *Rekonstrukcija i uređenje Starog sela Kumrovec*, katalog, Kumrovec, 1989.
5. Šprem, Branka. *Lončarstvo*, katalog, Kumrovec, 1990.

6. Šarić, Dunja. *Licitari-medičarski i svječarski obrt*, katalog, Kumrovec, 1990.

7. Šarić, Dunja. *Zagorska svadba*, katalog, Kumrovec, 1996.

8. *Vlastita terenska istraživanja*, neobjavljeno, Kumrovec, 1980.-1993.

SUMMARY: The Ethnographic Justification of Museum Exhibits in the "Old Village" Museum in Kumrovec

The most comprehensive work done on the design and reconstruction of the "Old Village" was undertaken between 1979 and 1985. During this period, two ethnologists, Branka Lovrić and Dunja Šarić, through their strong will carried out such a large project and consulted civil engineers, restorers, horticultural and other experts, while at the same time carrying out research, acquisitions of exhibits on terrain, and writing scenarios for permanent exhibitions and fitting them out.

This interdisciplinary project was carried out on an area of 12,640 square metres, and 25 houses, 9 farmhouses and 8 auxiliary facilities (2 corn stores, 2 pigsties and 4 wells) were restored.

Fourteen permanent ethnographic exhibits attempt to demonstrate the traditional way of life, the customs and trades from the end of the 19th and the beginning of the 20th century. Visitors can look around the picturesque houses and the farmhouses, whose size frequently overshadows the dwellings, experiencing the imposed nostalgia of earlier times in the following ethnographic ex-

hibits: "The home environment and the farm of the Broz family", "A wedding in Zagorje", "From hemp to cloth", "From grain to unleavened cake", "The life of a young married Couple", "The blacksmith's forge". "The home of the blacksmith's family", "The art of hoofing horses", "The gingerbread and candle-making trade". "Making wooden toys and folk wind instruments", "Wine-making", "Pottery" and the catering exhibit with a restaurant with original cuisine and drink from the Zagorje region.

In line with contemporary museological trends, the curators have developed a marketing project for the development of the "Old Village" based on the cultural and historical monuments of Kumrovec and its environs as tourist destinations by revitalising old trades, and by demonstrating individual crafts within the exhibits; this project has been successfully carried out for a number of years.

In summarising the concept of the "Old Village", the only open-air museum in the Republic of Croatia, we note several relevant components which make the museum particularly notable: the reconstructed old nucleus of the village of Kumrovec is a protected area in which all buildings were reconstructed on their old foundations, and no new elements were brought in from other regions.

Interpolations enabled several local families to remain living inside the open-air museum, and this has allowed us to use the rural life, modified by museum codes, to shatter the static nature of permanent mu-

seum exhibits into a lively and real presentation of village life.

The curators' imperative in their future scholarly work remains the same: to preserve the rich heritage of the Croatian Zagorje as an entity of the centuries-old life of the Croatian people in these parts.